

Vergaderjaar 2009–2010

31 289

Voortgezet Onderwijs

Nr. 85

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 22 april 2010

Tijdens het Algemeen Overleg over de voortgangsrapportage van de Maatschappelijke Stage d.d. 5 november 2009 (Kamerstuk 31 289, nr. 75) heb ik toegezegd uw Kamer te informeren over de evaluatie maatschappelijke stage (waarbij wordt ingegaan op de inhoudelijke leereffecten) en het themaonderzoek naar mogelijke verdringingseffecten. Met deze brief kom ik deze afspraak na en reageer ik op de belangrijkste conclusies uit de onderzoeksrapporten. Ik informeer u mede namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

- In het rapport *De praktijk leert, een uitgebreide tussenstand na twee jaar invoering van de maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs*, dat is samengesteld door professor Meijs van de Erasmus Universiteit Rotterdam (hierna het rapport Meijs) wordt een volledig en rijk beeld geschetst van de stand van zaken na twee jaar invoering en worden de ervaringen van twee jaar implementatie van maatschappelijke stage (MaS) geëvalueerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van alle beschikbare onderzoeksmaterialen die in de afgelopen twee jaar over MaS zijn verschenen. U vindt in deze brief een overzicht van de belangrijkste conclusies van dit rapport.
- Daarnaast wordt nadrukkelijk stilgestaan bij de resultaten van de rapportage *Maatschappelijke stage en burgerschap* van professor Bekkers van de Universiteit Utrecht (hierna het rapport Bekkers).
- Bovendien vindt u in deze brief een weergave van de resultaten van het inspectieonderzoek 2008/2009 van de Inspectie van het Onderwijs naar mogelijke verdringing van stageplaatsen in het vmbo.

Ik nodig u uit om kennis te nemen van de volledige onderzoeksresultaten; u vindt deze als bijlage bij deze brief.¹

Algemeen beeld

Uit de rapporten komt een duidelijk positief beeld naar voren over de voortgang van de implementatie van de maatschappelijke stage. In het

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

rapport Meijs wordt gesproken over een breed en stevig draagvlak voor de maatschappelijke stage, zowel in de samenleving als onder de leerlingen die hebben deelgenomen. De conclusie van de evaluatie is dat er geen aanleiding is tot het bijstellen van de kwalitatieve en kwantitatieve doelstellingen van de MaS anders dan reeds gedaan door het ministerie van OCW in de vorm van differentiatie van het aantal uren naar onderwijssoort.

Het algemene beeld dat naar voren komt uit de verschillende onderzoeken stemt optimistisch; leerlingen die een maatschappelijke stage hebben gelopen hebben een hoger niveau van burgerschap, er is geen sprake van verdringing met betrekking tot beroepsstages en het draagvlak voor MaS groeit gestaag. Er is met andere woorden een duidelijke omslag te herkennen van een kritische houding naar enthousiasme bij alle deelnemende partijen. Deze positieve ontwikkeling is ook terug te zien in het aantal actieve scholen: 99% van alle VO-scholen in Nederland is inmiddels aan de slag met MaS. In schooljaar 2008–2009 hebben bijna 190 000 leerlingen 5 800 000 uur maatschappelijke stage gelopen.

De cijfers tonen aan dat we met overtuiging op weg zijn naar de definitieve invoering van de Maatschappelijke Stage in het VO in 2011. Toch zijn er zeker ook nog aandachtspunten. De diversiteit van het aanbod aan maatschappelijke stageplekken is zo'n aandachtspunt. Er zijn in onze samenleving binnen veel verschillende organisaties en sectoren vrijwilligers nodig; hier biedt de MaS kansen. Maar die kansen kunnen nog beter worden benut. Ik zet daarom in op een verdere verbreding van het aanbod aan stagebiedende organisaties.

Binnenkort zetten drie nieuwe maatschappelijke organisaties een handtekening onder de afspraak voor 2011 een substantiële bijdrage te leveren aan de diversiteit van beschikbare stageplaatsen. Bovendien ondertekenden eind 2009 verschillende kunst- en cultuurorganisaties een intentieverklaring waarin zij toezegden stageplekken aan te bieden op het gebied van amateurkunst, kunsteducatie en -participatie. Deze nieuwe verklaringen brengen het totaal aantal stageplekken dat wordt gerealiseerd via intentieverklaringpartners op ruim 70 000.

Binnen dit brede aanbod van stageplekken hebben leerlingen ook gelegenheid een groene maatschappelijke stage te lopen. De convenanten die eind 2007 en begin 2009 zijn gesloten met partijen in de voedsel- en groensector (ruim 12 000 plaatsen) zijn zeer succesvol. Inmiddels hebben circa 7500 leerlingen een groene maatschappelijke stage gelopen. Tijdens deze stages doen leerlingen niet alleen ervaring op met de natuur en de voedselketen, maar zij zetten hun inzichten ook om in daden. Zij helpen om de natuur te beschermen en duurzame en gezonde voedselkeuzes te stimuleren.

Stad en platteland blijken daarbij ook veel voor elkaar te kunnen betekenen. Jongeren uit het groene onderwijs komen in contact met een stedelijke omgeving, bijvoorbeeld door te zorgen voor groen in de stad. Leerlingen van niet-groene scholen komen door middel van zo'n stage dichterbij het platteland te staan. Ze kunnen een handje helpen op een (kinder)boerderij, een landschapsorganisatie of in de natuur. Zo ontdekken leerlingen ook via de groene maatschappelijke stage kanten van de samenleving waar zij normaal gesproken niet mee in contact komen.

De rapporten zoals in deze brief worden besproken onderschrijven de keuze voor een fasegewijze invoering van de maatschappelijke stage – zowel in tijd als geld. De eerste stappen voor de succesvolle implementatie van MaS zijn met overtuiging gezet. In de komende periode zullen de

gemaakte stappen worden geborgd en de gerealiseerde kwaliteit en continuïteit gezeurd.

Maatschappelijke stage draagt bij aan vorming burgerschap

Het rapport Meijs concludeert dat leerkrachten duidelijk positieve effecten op leerlingen ervaren. Bijna alle scholen melden in het schooljaar 2008–2009 dat de stage leidt tot een toename van sociale vaardigheden en persoonlijke ontwikkeling van leerlingen. Andere veel genoemde leereffecten zijn respect voor een ander, zelfvertrouwen, bewustwording van de omgeving en waardering voor vrijwilligerswerk. Ook blijkt dat voor een grote groep van deze leerlingen (meer dan 60%) de maatschappelijke stage een eerste echte kennismaking is met maatschappelijke organisaties. Het rapport concludeert dat er weliswaar geen levensveranderende effecten verwacht mogen worden van de maatschappelijke stage, maar dat de stage wel bijdraagt aan een positieve ontwikkeling. Deze positieve ontwikkeling kan verder worden bevorderd door de leerling veel zeggenschap over het proces van de maatschappelijke stage te geven en te zorgen voor een goede voorbereiding, begeleiding en met name reflectie.

Over burgerschap in relatie tot maatschappelijke stage worden in het rapport Bekkers de volgende vier conclusies getrokken:

- 1) Het burgerschap van Nederlandse VO-leerlingen is redelijk sterk te noemen. Op drie punten – burgerschapswaarden, burgerschapsvaardigheden en burgerschapsgedrag – scoort een meerderheid van de leerlingen positief.
- 2) Leerlingen die een maatschappelijke stage hebben gedaan in het afgelopen jaar vertonen een hoger niveau van burgerschap dan leerlingen die geen maatschappelijke stage hebben gedaan. De maatschappelijke stage kan een positieve bijdrage leveren aan het creëren van vrijwilligers voor de toekomst.
- 3) De maatschappelijke stage draagt op enkele punten bij aan de vorming van burgerschap. Niet alle vormen van de maatschappelijke stage hebben echter dezelfde effecten. Sommige typen maatschappelijke stage zijn effectiever dan andere. Als leerlingen meer leerervaringen opdoen tijdens de maatschappelijke stage en de stage daardoor meer als uitdagend, interessant en nuttig wordt ervaren, wordt het burgerschap sterker ontwikkeld.
- 4) De maatschappelijke stage bereikt op de korte termijn voor de meeste leerlingen het doel van kennismaking met de samenleving en vrijwillige inzet. De resultaten van het rapport Bekkers laten zien dat sommige vormen van maatschappelijke stage binnen het relatief korte tijdsbestek van een half jaar ook bijdragen aan het lange termijn doel van burgerschapsvorming. Dit is met name het geval bij stages in organisaties die leerlingen zelf hebben uitgekozen. Wel benadrukt het rapport dat persoonlijke kenmerken van de leerling (en de ouders) van doorslaggevende invloed zijn op burgerschapsvorming. Zo hebben bijvoorbeeld leerlingen die zichzelf tot een kerkgenootschap rekenen sterkere maatschappelijke waarden, zijn ze sterker politiek betrokken en ook sterker betrokken bij goede doelenorganisaties.

In de gekozen koers van het implementatietraject de afgelopen jaren is steeds grote nadruk gelegd op de keuzevrijheid van leerlingen om de stage naar eigen inzicht in te richten. Dit is door veel scholen overgenomen en wordt nu ook door de onderzoeken bevestigd als de meest effectieve aanpak: de zelfgekozen stage leidt tot een meer effectieve stage waarmee de burgerschapsontwikkeling van leerlingen wordt versterkt.

De onderzoeken bevestigen verder de positieve bijdrage die MaS levert aan het versterken van het vrijwilligersbestand van maatschappelijke

organisaties; 17,2% van de door Bekkers onderzochte leerlingpopulatie (2826 leerlingen) heeft aangegeven dat zij na afronding van de maatschappelijke stage actief als vrijwilliger zijn gebleven bij de maatschappelijke organisatie waar zij ook stage hebben gelopen. Maatschappelijke stagiairs zijn op basis van deze cijfers ook werkelijk de vrijwilligers van de toekomst.

Positie van MaS in onderwijsprogramma

Om de maatschappelijke stage echt onderdeel uit te laten maken van het onderwijsprogramma, is het belangrijk dat het op elke school in het voortgezet onderwijs een plaats heeft in het curriculum. Het rapport Meijs stelt dat pas wanneer zowel de directie als leraren het belang van de stage begrijpen en erkennen, deze volledig kan worden ingebed in het lesprogramma. Hierdoor zal de belasting verdeeld kunnen worden over meerdere leraren en zal binnen de school de motivatie voor de maatschappelijke stage toenemen.

Een andere belangrijke conclusie van het rapport Meijs is dat er geen sprake is van verdringingseffecten met betrekking tot beroepsstages. Deze conclusie wordt onderschreven door het onderzoeksrapport 2008/2009 van de Inspectie voor het Onderwijs. Uit dit rapport blijkt dat er begin 2009 geen sprake was van verdringingseffecten op de stagemarkt: de maatschappelijke stages blijken de beroepsgerichte stages in het vmbo niet te hinderen. Het onderzoeksrapport stelt dat bijna 90% van alle vmbo-afdelingen geen problemen ervaart met het vinden van stageplaatsen. De Inspectie concludeert bovendien dat gezien het hoge percentage scholen dat nu al met de invoering van maatschappelijke stages bezig is, verwacht kan worden dat ook in de komende jaren verdringingseffecten beperkt zullen blijven.

Ook deze conclusies bevestigen dat we op de juiste koers zitten. De maatschappelijke stage biedt scholen een gepast middel om invulling te geven aan burgerschapsvorming en is een volwaardige aanvulling op het bestaande onderwijsaanbod.

Vorbereiding, begeleiding en reflectie blijven aandachtspunten

Uit de evaluatie blijkt dat scholen meer en meer de aandacht verleggen van het vinden van maatschappelijke stageplaatsen naar meer inhoudelijke onderdelen van het maatschappelijke stageproces, zoals voorbereiding, begeleiding en reflectie. Het rapport Meijs stelt dat daarbij ondersteuning is gewenst door bijvoorbeeld ouders beter te betrekken. Ook geeft het rapport aan dat verschillende methodes voor voorbereiding, begeleiding en met name reflectie dienen te worden uitgewerkt.

Aan deze adviezen kom ik op verschillende wijzen tegemoet. Zo worden bijvoorbeeld de mogelijkheden onderzocht van het inzetten van gepensioneerde docenten van de eigen school bij de begeleiding van stagelopende leerlingen. Daarnaast wordt in experimenten ingezet op de samenwerking met andere scholen (zoals MBO en HBO opleidingen) en bedrijven (in het kader van Maatschappelijk Betrokken Ondernemen) bij de begeleiding van leerlingen. Ook worden ouders nadrukkelijker betrokken bij de maatschappelijke stage: er zijn brochures voor ouders en handleidingen voor Medezeggenschap- en Ouderraden beschikbaar en de ouderorganisatie Ouders en Coözet zich in opdracht van OCW in om ouders ook één op één, bijvoorbeeld via ouderavonden, beter te betrekken bij MaS.

Vorbereiding en reflectie blijven tevens aandachtspunten. Ook in relatie tot de inbedding in de school. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen de stage

als effectiever ervaren wanneer de voorbereiding op de stage goed is ingebed in het curriculum. Een voorbeeld is een maatschappelijke stage die wordt gelopen bij een organisatie voor mensen met een fysieke beperking waarbij het maatschappelijke thema van sociale ongelijkheid en ongelijke kansen bij maatschappijleer of economie aan de orde komt. Op deze wijze kunnen goede voorbereiding en reflectie bijdragen aan bewustwording bij leerlingen en aan de mogelijkheden voor hen om vrijwilliger van de toekomst te worden.

Ik heb al eerder aangegeven dat voorbereiding- en reflectietijd niet kunnen meetellen als onderdeel van de verplichte stage-uren. Tijdens de stage-uren komt de leerling daadwerkelijk in aanraking met de samenleving. In deze kostbare uren passen geen lessen waarin wordt voorbereid of wordt teruggekeken op de opgedane ervaringen.

Stevige basis voor samenwerking is gelegd

Om de maatschappelijke stage tot een succes te maken, spelen veel verschillende partijen een rol. Omdat scholen, makelaars en stagebieders in de meeste regio's geen historie van samenwerking kennen, moeten alle partijen elkaars cultuur en jargon leren kennen. Ook voor veel gemeenten is de maatschappelijke stage een nieuw verschijnsel. En hoewel de basis voor onderlinge samenwerking is gelegd, kan dit op punten nog worden verbeterd. Daarom worden in de maanden tot de wettelijke invoering accountmanagers ingezet om de verbindingen tussen de relevante partijen in het veld verder te versterken.

De accountmanagers gaan pro-actief de mogelijkheden tot samenwerking en het delen van goede ervaringen in de regio's op de agenda zetten. Zij zullen alle spelers de vraag stellen: wat gaat goed, wat kan beter en wie of wat is ervoor nodig om dat te realiseren? De accountmanagers zijn in de laatste anderhalf jaar van het implementatietraject mijn ogen en oren in het veld. Ik verwacht dat zij de maatschappelijke stage dan ook een laatste zetje in de rug kunnen geven naar een succesvolle invoering in 2011.

Ik ondersteun ook de intentieverklaringpartners om zodoende de kiem van samenwerking die landelijk is gelegd, regionaal tot bloei te laten komen. In navolging van een van de adviezen van het rapport Meijs bieden de accountmanagers ook de intentieverklaringpartners ondersteuning bij het verder uitwerken van de nationale intentie tot het creëren van maatschappelijke stageplaatsen naar de lokale uitvoering hiervan.

Niet alleen de intentieverklaringpartners, maar alle maatschappelijke organisaties spelen een cruciale rol in de realisatie van de maatschappelijke stage. De meeste maatschappelijke stages vinden immers bij deze organisaties plaats. Met de opschaling van de maatschappelijke stage naar alle scholieren in het voortgezet onderwijs komt er voor deze organisaties een aanzienlijk aantal vrijwilligersuren beschikbaar. Naast vrijwilligersuren bieden maatschappelijke stagiairs ook nieuwe inzichten en frisse energie, die vaak onontbeerlijk zijn voor vernieuwing.

Het benutten van deze potentie vraagt om een investering, vooral als het gaat om het bieden van geschikte ervaring en de nodige begeleiding van maatschappelijke stageleerlingen. Hier liggen duidelijk mogelijkheden voor combinaties met bedrijven die zich actief bezighouden met maatschappelijk verantwoord of maatschappelijk betrokken ondernemen. In de komende periode wordt de vraag om ondersteuning actief verbonden met het aanbod dat maatschappelijk betrokken ondernemingen doen. Bedrijven worden bijvoorbeeld gestimuleerd om werknemers in te zetten als vrijwillige begeleiders van maatschappelijke

stageactiviteiten. Naast de inzet van maatschappelijk betrokken ondernemingen biedt de financiële ondersteuning die scholen ontvangen voor de uitvoering van de maatschappelijke stage ook ruimte om maatschappelijke organisaties daar waar nodig extra te ondersteunen.

Een versterking van de begeleidingstaken zal ook het draagvlak onder aanbieders van maatschappelijke stages versterken. Dat is nodig aangezien er bij verschillende aanbieders zorgen bestaan over de omvang van de maatschappelijke stage in 2011. Het is belangrijk op te merken – met de uitkomsten van de verschillende onderzoeken in het achterhoofd – dat het aantal beschikbare stageplaatsen toch op relatief eenvoudige wijze is gegroeid (een ruime verdubbeling aldus het rapport Meijs). Dit is een eerste bewijs dat het realiseren van de maatschappelijke stages ook voor maatschappelijke organisaties blijkt mee te vallen. Het rapport Meijs geeft aan dat waarschijnlijk sprake is van een leercurve waardoor het organiseren van de maatschappelijke stage makkelijker wordt naarmate organisaties meer ervaring hebben en gebruik kunnen maken van de ervaringen van anderen.

Om de samenwerking met het veld verder te ondersteunen heb ik het kenniscentrum voor maatschappelijke ontwikkeling Movisie gevraagd om ook in de komende anderhalf jaar maatschappelijke organisaties trainingen en bijeenkomsten ter ondersteuning aan te bieden. Ook heb ik de onderwijsadvies-organisatie CPS gevraagd scholen extra te ondersteunen bij het aangaan van samenwerkingsverbanden. Alle partijen uit het veld kunnen op deze wijze, ondersteund door accountmanagers, Movisie en CPS, kennis nemen van elkaars goede voorbeelden en ervaringen.

Met vertrouwen richting wettelijke invoering

Bij mijn aantreden heb ik de implementatie van de maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs opgevat als een van mijn belangrijkste opdrachten. Dit werd met name ingegeven door mijn vertrouwen in de kansen die de MaS biedt aan leerlingen, het onderwijs en de samenleving. Het stemt mij zeer tevreden in deze fase te kunnen vaststellen dat veel van deze kansen met enthousiasme worden opgepakt; leerlingen maken op eigen initiatief kennis met groepen waarmee zij normaal gesproken niet of nauwelijks in aanraking komen, scholen werken via een volwaardige aanvulling op het curriculum aan burgerschapsvorming en maatschappelijke organisaties krijgen versterking in de vorm van jonge enthousiaste vrijwilligers. Ik spreek niet voor niets vaak over de win-win-win situatie die door maatschappelijke stage wordt gecreëerd. De verschillende onderzoeken die ik in deze brief met u heb besproken ondersteunen dit beeld.

Maar natuurlijk zijn we er nog niet. Er zijn ook nu nog uitdagingen te overwinnen. Zo blijft het voor mij van wezenlijk belang te benadrukken dat de maatschappelijke stage een herkenbare vorm van vrijwillige inzet moet zijn. De MaS sluit in mijn visie aan bij het vrijwilligerswerk dat u en ik in onze eigen omgeving kennen. Binnen die opzet is de maatschappelijke stage licht qua organisatie en is een zware begeleidingslast onnodig. Leerlingen die op eigen initiatief een stageplaats vinden die aansluit bij hun interesses en vaardigheden, brengen minder bureaucratische belasting met zich mee, dan jongeren die met weinig motivatie in grote groepen voor hen onbekend terrein moeten ontdekken. Er rest nog anderhalf jaar om dit breder voor het voetlicht te brengen.

Bewust is drie jaar geleden ingezet op een groeimodel waarin wordt toegewerkt naar implementatie van MaS in 2011. Dat groeimodel stelt ons in staat om aandachtspunten van een gepaste oplossing te voorzien. Het

model omvat het betrekken van zo veel mogelijk scholen, het betrekken van zo veel mogelijk leerlingen en het realiseren van zo veel mogelijk maatschappelijke stage-uren. De laatste fase van dit groeimodel omvat tevens inzet op de volgende vier speerpunten:

- Meer maatschappelijke stageplekken van een goede kwaliteit
- Betere inbedding op school
- Meer aandacht voor begeleiding
- Versterking van regionale samenwerking

Om u volledig op de hoogte te houden van de vorderingen die we ook op deze speerpunten maken, wordt uw Kamer eind 2010 uitgebreid geïnformeerd over de stand van zaken.

De resultaten van de onderzoeken bevestigen op overtuigende wijze de kansen die de maatschappelijke stage biedt. Ik ben er zeker van dat het voortgezet onderwijs de verplichte maatschappelijke stage – gedegen voorbereid en uitgebreid beproefd – in 2011 met breed gedragen enthousiasme probleemloos zal invoeren.

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
J. M. van Bijsterveldt-Vliegenthart